

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПОДОЛАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО НАПРУЖЕННЯ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Ігор Магновський,

канд. юрид. наук, доцент,

докторант кафедри конституційного та міжнародного права
Київського національного університету внутрішніх справ

У сучасній українській адміністративно-територіальній системі Крим – один з поліетнічних регіонів колишнього Радянського Союзу. За своїми географічними характеристиками – це унікальний регіон, що має величезний потенціал як для економічного росту, так і для культурного розвитку. На жаль, у суспільному розвитку, потенціал Криму не менш конфліктний.

Крим перебуває в зоні геополітичних інтересів трьох держав: України, Росії та Туреччини. Всі ці держави мають вихід до Чорного моря, що обмиває півострів. Залежно від стабільності ситуації в Чорноморському регіоні можна вести мову про стабільність у Криму. Разом із тим пульсація суспільного життя на півострові багато в чому визначається тими процесами, що відбуваються всередині місцевого співтовариства. Досвід останніх років свідчить, що вирішення або, навпаки, загострення складних ситуацій залежить від позиції місцевої влади та співтовариства в цілому, а місцеве самоврядування – потужний важіль, що дозволяє стримувати суспільно-політичне напруження. Тому актуальність даної теми не викликає ніякого сумніву.

Сучасні проблеми у сфері міжетнічних відносин у Криму багато в чому визначає минуле. Різні етнічні групи, які проживають на півострові, по-різному інтерпретують ті самі історичні події. Так, кримські татари претендують на звання корінного народу та обстоюють право на самовизначення. Етнічні греки вважають, що першість розселення на півострові належить їм, і це дійсно підтверджується історичними фактами. У свою чергу, росіяни, яких на півострові більшість, стверджують, що основний економічний і культурний потенціал сформувався на півострові під час існування російського, а потім і радянського Криму [1].

Проблематику суспільно-політичних процесів в Автономній Республіці Крим (да-

лі – АРК) вивчали науковці протягом усього періоду існування автономії. Такі дослідники, як І. Бутко, В. Велігодський, Р. Давидов, В. Кампо, О. Копиленко, М. Корнієнко, Т. Сенюшкіна, М. Чубаров та ін. визначали різні етапи та особливості суспільно-політичного напруження на півострові. Разом із тим недостатньо уваги науковці приділяли вивченню конституційно-правових важелів адміністративно-територіального вдосконалення статусу АРК у ролі стабілізатора суспільно-політичних процесів в Криму.

Метою цієї статті є визначення шляхів урахування етнополітичної гармонії у процесі вдосконалення конституційно-правового статусу АРК.

У 1991 р. у Криму на основі всекримського референдуму була відновлена адміністративно-територіальна автономія. Крим сьогодні – це одиниця державного об'єднання та державного значення. У цьому плані він має історію власного становлення, етапи свого розвитку. На кожному з цих етапів формувалась окрема правова модель АРК, яка у травні 1992 р. тимчасово вийшла з правової системи України.

Як уже зазначалось, ідея про зміну державно-правового статусу Кримської області в автономну республіку була реалізована шляхом референдуму 20 січня 1991 р. Але вона не була підтримана кримськими татарами, які не взяли участі у референдумі.

Відтворення автономії поставило на порядок денний вирішення низки взаємопов'язаних завдань:

- формування правового статусу АРК у складі унітарної держави й органів влади, визначення їх функцій;

- розмежування повноважень між державними органами України та Криму;

- створення нормативно-правової бази, які б визначили місце автономії у складі України та питання власності;

• вирішення проблем повернення й облаштування депортованого населення, насамперед кримсько-татарського населення.

На жаль, ці проблеми вирішувалися дуже повільно, суперечливо та і на сьогоднішній день більшість із них повністю не розв'язана.

У лютому 1991 р. уперше Законом України «Про відновлення Кримської АРСР» від 12.02.1991 р. був визначений правовий статус Криму як автономної республіки у складі України, згідно з яким Кримській області було надано статус автономної республіки, а Кримська обласна рада народних депутатів набула статусу Верховної Ради. Подальше збереження та розбудова автономного устрою Криму багато в чому залежали саме від ефективності пошуку шляхів розв'язання складних політичних проблем.

Кримське керівництво, використовуючи недоліки тодішнього законодавства, слабкість органів державної влади України, формувало свої правові моделі устрою автономії. Основними нормативно-правовими актами в цьому процесі був «Акт про державну самостійність Республіки Крим» та Конституція Республіки Крим від 06.05.1992 р. Ці документи порушували чинне законодавство України і не вирішували основних питань взаємовідносин державного центру й автономії. Певною мірою зазначені норми регулював Закон України «Про розмежування повноважень між державними органами України і Криму», але він не був реалізований.

Радикальна зміна соціально-політичної ситуації в Криму відбулася у зв'язку з прийняттям Верховною Радою Криму у жовтні 1993 р. законів «Про Президента Республіки Крим», «Про вибори Президента Республіки Крим», які не тільки не відповідали існуючій політичній системі автономії, а й суперечили власній Конституції від 06.05.1992 р. Спроба повернути автономію до правової системи держави, яка була розпочата виконанням Постанови Верховної Ради України «Про статус Автономної Республіки Крим згідно з Конституцією й законодавством України» була зірвана проросійськими силами на півострові у першій половині 1994 р.

Наявність протиріч між Конституцією України, її законами та Конституцією АРК, за певних умов, може спричинити загострення відносин між Києвом і Сімферополем, ускладнити політичну ситуацію в автономії.

Найбільш гострою проблемою АРК є інтеграція кримських татар у суспільно-політичне життя автономії. Високий рівень конфліктного потенціалу накопичено у зв'язку з незадоволенням ряду політико-правових вимог кримських татар, пов'язаний із визнанням офіційного статусу кримських татар як корінного народу України, визнанням Медж-

лісу як представницького органу кримсько-татарського народу; відповідальність України за депортацію кримсько-татарського народу у 1944 р., відшкодуванням матеріальних збитків, спричинених депортацією, впровадженням спрощеної процедури виходу репатріантів із громадянства інших країн з метою отримання громадянства України. Серед інших політико-правових питань, на вирішенні яких наполягають представники кримсько-татарського народу, – встановлення квоти представництва кримських татар у Верховній Раді АРК, визнання кримсько-татарської мови як офіційної мови автономії тощо [2].

До цих пір не налагоджено постійного та відкритого діалогу між владними органами та Меджлісом кримсько-татарського народу, що не сприяє правовому, цивілізованому вирішенню зазначених проблем.

Нова Конституція АРК практично виключила кримських татар із суспільно-політичного життя: вони майже не представлені у Верховній Раді АРК (квоти гарантованого представництва кримських татар були скасовані під час виборів до Верховної Ради АРК у 1998 р.), в органах державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. Сьогодні основне протистояння у вирішенні проблем кримських татар проходить по лінії «Голова Верховної Ради АРК – Меджліс кримсько-татарського народу» [3]. Разом із тим майже половина населення АРК (47,2 %) переконані, що права кримських татар забезпечені достатньою мірою, 4% – схиляються до думки, що права кримських татар не забезпечені взагалі. Це свідчить, що населення Криму, на частку кримських татар в якому припадає близько 12 %, не вважає задоволення прав кримсько-татарського народу пріоритетним завданням держави [4].

Конституцією та законами України визначена система представницьких та інших органів у державі. Меджліс не може розглядатись як орган державної влади чи орган місцевого самоврядування. За експертними оцінками, він може бути лише об'єднанням громадян за національною ознакою, а тому має реєструватися на підставах, визначених ст. 14 Закону України «Про об'єднання громадян» від 16.06.1992 р.

Важливою особливістю суспільно-політичного розвитку Автономної Республіки Крим є те, що, окрім наданих повноважень, вона має свої органи державної влади та місцевого самоврядування. Зокрема, Верховна Рада Автономної Республіки Крим є представницьким органом. Органом виконавчої влади на півострові є Рада міністрів, яка формується й є відповідальною перед Верховною Радою автономії. Важливу роль в соціально-політичному житті автономії відіграє Представництво Пре-